

Сара Иланковић^{*}
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

УДК: 811.163.41'373.7
811.131.1'373.7
DOI:10.19090/gff.v49i4.2484
Оригинални научни рад

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СА ЛЕКСЕМОМ СУНЦЕ У ИТАЛИЈАНСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рад се бави анализом фразеологизама српског и италијанског језика који су посматрани уз помоћ упоредне анализе. У раду су анализирани 34 фразеолошке јединице које садрже лексему *сунце* / *il sole*. Фразеологизми који се изучавају су устаљене, унапред задате језичке јединице са целовитим семантичким садржајем и изразитом експресивношћу. У раду су садржани само фразеологизми у ужем смислу. У оба језика фразеологизми су одређени као спој од неколико речи које дефинишу одређену ситуацију, чињеницу или догађај. Приказана је слика стварности ових језика и концептуализација света. Приликом анализе фразеолошких јединица, у раду су коришћене компаративна и лингвокултуролошка анализа. Компаративна анализа служи за утврђивање степена структурно-семантичне еквивалентности. Разлике на фразеолошком плану могу се објаснити узимањем у обзир генетске сродности, културног наслеђа и културно-језичких контаката. Овим радом желимо да укажемо на сличности и разлике у перцепцији Сунца и да тиме прикажемо културолошке и језичке сличности и разлике у српском и италијанском језику.

Кључне речи: италијански језик, српски језик, сунце, фразеологија

1. УВОД

Фразеологија је релативно млада лингвистичка дисциплина, која се осамосталила у односу на лексикологију средином двадесетог века. Фразеологија је као самостална дисциплина формирана, пре свега, у оквиру руске лингвистике, чему су посебно допринели радови Виктора Виноградова (Вуловић 2015: 23–24).

У овом раду ће бити представљени фразеологизми који садрже лексему *il sole* / *сунце* у италијанском и српском језику с циљем да се установи степен сличности и разлике у поимању овог небеског тела у ова два језика. Корпус рада чине општи и фразеолошки речници италијанског и

^{*} saramat97@gmail.com

српског језика.

Грађа је узимана из следећих речника, према којима су навођена значења: *Фразеолошког рјечника хрватскога или српскога језика* Јосипа Матешића, *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске, *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ; примери из италијанског језика ексцерпирани су из речника *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* Паоле Сорђе (Paola Sorge), *Dizionario fraseologico italiano-bulgaro* Ивана Тонкина, *Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni* Ђузепе Питана (Giuseppe Pittano), *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* Монике Кварту и Елене Роси (Monica Quartu, Elena Rossi). У овом раду подједнако се истражују фразеологизми у ова два језика на различитим плановима.

Узимани су у обзир фразеологизми у ужем смислу, који подразумевају устаљене, унапред задате језичке јединице са целовитим семантичким садржајем, које одликује изражена експресивност. Обрађено је 34 фразеологизма, од чега 19 у српском језику и 15 у италијанском језику.

Задаци се тичу пре свега компаративне и лингвокултуролошке анализе. Дакле, фразеологизми из оба језика биће подвргнути компаративној анализи како би се утврдио степен њихове семантичке и структурне подударности. Такође, фразеологизми ће бити подвргнути и лингвокултуролошкој анализи с намером да се прикаже који је удео културе (митологије, култа и обреда) у процесу фразеологизације.

Иако су српски и италијански језик део заједничке индоевропске породице, језичке скупине којима припадају – словенска и романска, нису толико блиске. Стога је главни циљ истраживања да се сагледа распрострањеност и употреба фразеолошких јединица посматраног лексичког састава у датим језицима те да се утврди у којој мери се подудара слика стварности говорника двају лингвокултурних заједница.

2. ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СА ЛЕКСЕМОМ СУНЦЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Како наводи В. Чајкановић (Чајкановић 1918: 214–222), сунце је како код Срба, тако и код других народа било представљено конкретно. То је најпре био један ватрени котур. Сунце се у словенској и индоевропској традицији доживљава као нешто на шта не сме прстом да се показује, оно је Зевсово око, или Јупитерово или Митрино и сл. Код Срба се сунце

антропоморфизује једино у митологији. Постоје многи трагови који воде из руске старине, али се и по српским обичајима види да се човек увек окреће сунцу. Оно је било замишљано као један точак, што је већ познато и у митологији.

У српском језику лексема *сунце* улази у састав следећих фразеологизама: *видети сва сунца* ‘бити ошамућен од ударца’; *грануло је коме црно сунце* ‘претрпети велики губитак, доживети нешто непријатно’; *да и мене сунце огреје* ‘да и мене допадне срећа, да и ја доживим нешто лепо’; *дође сунце и на чија врата* ‘некоме долазе бољи, срећнији дани’; *док некога сунце греје* ‘док је неко жив, док живи’; *док тече Сунца и Месеца*¹ ‘заувек, трајно, непрекидно, вечно’; *зашло је некоме сунце* ‘умрети’; *зубато сунце* ‘хладно и сунчано време, које је праћено мразом’; *изаћи на сунце* ‘изаћи на слободу, у јавност’; *изнети шта на сунце* ‘огласити нешто јавности, обелоданити’; *искочити на сунце* ‘рашчути се’; *јасно као сунце* ‘јасно у потпуности, у сваком погледу’; *место под сунцем* ‘могућност опстанка, постојања, живљења’; *огрејало ме сунце* ‘обрадовао сам се’; *синуло је коме сунце* ‘настали су срећнији дани за некога; боља времена’; *тако ме не огрејало сунце* ‘не доживео, не дочекао следећи дан’; *угледати сунце* ‘родити се’; *чекати као озебао сунце* ‘чекати некога или нешто (као спас) са много чежње’; *откуд сам се надао да ме сунце огрије, одонуд ме лед бије* ‘доживео сам несрећу тамо где сам се надао срећи’.

Фразеологизми у српском језику илуструју начин на који говорници тог језика доживљавају сунце. Може се приметити да се оно, због светлости и топлоте коју одаје, поима као сам извор људског живота па самим тим и као ентитет према којем се одређује његово трајање. Ту је јасан и непорецив смисао који се придаје овом небеском телу: сунце је трајно и вечно (*док тече Сунца и Месеца* ‘заувек, трајно, непрекидно, вечно’), а људски живот је кратак и пролазан. Наиме, људски живот започиње оног тренутка када човек угледа сунце или његову светлост (*угледати сунце* ‘родити се’), а траје све док је човек способан да га опажа, да осети његове благодети (*док кога сунце греје* ‘док је неко жив, док живи’, *тако ме не огрејало сунце* ‘не доживео, не дочекао следећи дан’, *зашло је коме сунце* ‘умрети’).

Из идеје да је сунце извор живота, због топлоте коју емитује, за говорнике српског језика произилази и даље његово значење. Како показују примери, оно се најчешће посматра као нешто позитивно и чисто, као оно

¹ Сунце се у неким фразеологизмима налази у некој врсти односа са Месецем, другим великим небеским телом, којем је народ приписивао такође бројна значења.

што уноси радост и срећу у људски живот: уколико је сунце некога „(о)грејало“, он има среће у животу. Овде је управо доминантна метафора СРЕЋА ЈЕ ТОПЛОТА, развијена на основу саме чулне пријатности коју изазива висока температура (насупротив томе хладноћа се доживљава као нешто непријатно, нпр. *хладан човек, хладан дочек*). Најчешће се наводе управо примери позитивног утицаја сунца на људски живот: *место под сунцем* ‘могућност опстанка, постојања, живљења’, *да и мене сунце огреје* ‘да и мене допадне срећа, да и ја доживим нешто лепо’, *огрејало ме сунце* ‘обрадовао сам се’, *синуло је коме сунце* ‘настали су срећнији дани за некога, боља времена’, *дође сунце и на чија врата* ‘некоме долазе бољи, срећнији дани’. Сунце је због својих позитивних вредности истовремено и предмет људске жудње, чежње, о чему сведочи пример: *чекати кога, шта као озебао сунце* ‘чекати некога или нешто као спас, с много чежње’. У позитивној представи о сунцу, оно је сјајно, златно, пуно тоpline. Међутим, црно сунце, у примеру *грануло је коме црно сунце*, сигнализира непријатност и уопште околност неповољну за човека. На формирање фразеолошке семантике у овом случају у великој мери утиче симболика црне боје. Црна боја као таква представља најчешће неко зло, односно све што омета и успорава развој по божјој вољи (Миловановић 1994: 527–528). То је боја која се на психолошком плану повезује са несвесним стањем, потонућем у таму, тугом, помрчином. У Европи је црна боја веома негативно представљена. Она је негација земаљске таштине и раскоши. То је боја туге и покајања, али и обећања у будуће васкрснуће јер ће прећи у белу боју. Даље, црна је често и боја застрашујућих божанстава (Biderman 2004: 52–53). Наведени примери чувају древне представе виђења сунца – оно се и данас код Срба доживљава као Божије око, као нешто велико, важно, чему се народ на неки начин клања, јер управо од његове милости зависи људска срећа и опстанак. Постоји и низ изрека које се тичу сунца и говоре о томе како човек ујутро треба најпре сунце да види, па тек онда све остале: „Жарко сунце на исток, мени Господ Бог на помоћ! Удијели ми, Боже, срећу и помоћ! Јутрашње јутарце и жарко сунашце, обесели ме и обрадуј здрављем, весељем и сваком срећом!“ (Карацић, 1899: 115); „Сунце на исток, а јаки Бог на помоћ!“; „У име Бога, у час добар, сунце истече“ (Карацић, *Пјесме*, 1, 13, 1). Није реткост у српском језику да се уз лексему *сунце* често ставља и придев *жарко*. Сунце је представљано као један велики котур, погача, те обичан човек није смео да га увреди. Још један доказ да су код Срба сунце и топлота представљали нешто позитивно и добро видимо у овом фразеологизму *откуд сам се надао да ме сунце огрије, одонуд ме лед бије* ‘доживео сам несрећу тамо где сам се

надао срећи'. У овом примеру може да се повуче паралела топло–хладно : добро–лоше. У свести говорника српског језика све што је позитивно и добро метафорично се повезује са топлотом, а све негативно и лоше са хладноћом. Дакле, помоћу природних појава, као што су сунце и лед, разумеју се позитивне и негативне околности, што је у основи фразеолошких јединица.

Говорник српског језика сунце види и као извор светлости па се самим тим помоћу њега концептуализује оно што је јавно, свима доступно, нпр. *искочити на сунце* 'рашчути се', *изнети шта на сунце* 'огласити нешто јавности, обелоданити', *изаћи на сунце* 'изаћи на слободу, у јавност' односно оно што је јасно, недвосмислено: *јасно као сунце* 'јасно у потпуности, у сваком погледу'.

Сасвим су спорадични примери у којима се сунце повезује с временским приликама (*зубато сунце* 'хладно и сунчано време, које је праћено мразом') или стањем свести (*видети сва сунца* 'бити ошамућен од ударца'). Ако погледамо фразеологизам који се тиче временских прилика, можемо да закључимо да се сунце овде посматра као живо биће. Оно што је својствено српском језику јесу делови тела који су приписивани небеским телима. У овом случају то су зуби код сунца. Ова појава је карактеристична за српски језик, а у италијанском се не појављује.

Сунце је једна велика загонетка и његово постојање је велика мистерија људима. Оно греје људе, излази и залази, повремено се помрачује и због тога представља предмет многих нагађања и маштања (Ђорђевић, 1958: 20).

3. ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С ЛЕКСЕМОМ СУНЦЕ У ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ

У италијанском језику забележени су следећи примери с речју *sole*: *avere qualcosa al sole* 'имати нешто под сунцем; имати имовину'; *alla luce del sole* 'под сунчевом светлошћу, нешто што је јавно, није тајно'; *andare a vedere il sole a scacchi* (дословно: видети „карирано“ сунце), бити у затвору; *bello come il sole* 'леп као сунце, прелеп'; користи се и иронично, за претерано веселе људе који праве проблеме; *vendere il sole di luglio* (дословно: продавати јулско сунце); продавати нешто што може да се добије бесплатно и што је свима доступно, (у срп. *продавати маглу*); *girare come il sole* (дословно: кружити као сунце); 'бити немиран, онај који не може дуго да остане на једном месту'; *dove non batte il sole* 'тамо где сунце не допире, не сија (фиг. у затвору)'; *niente di nuovo sotto il sole* 'ништа ново под сунцем;

нема никаквих новости у свету’; *sole che spacca le pietre* ‘ужарено сунце; неподношљива топлота’; *sotto il sole* ‘у свету, на земљи „nulla di nuovo sotto il sole“ – ништа ново под сунцем’; *sciogliersi come neve al sole* (дословно: растопити се као снег на сунцу), ‘нестати без трага’; *trovarsi un posto al sole* ‘наћи место под сунцем; поставити себе на добар положај, успети у животу’; *farsi bello del sole di luglio* (дословно: улепшати се јулским сунцем), ‘хвалити се успесима других’; *correrci quanto dal sole alla terra* (дословно: трчати од сунца до земље), ‘веома различити, неупоредиви (у срп. *бити као небо и земља*)’; *persona solare*, ‘особа која зрачи позитивно’.

Италијанских фразеологизама у анализи има 15. Када се сагледају у целини, може се рећи да и у италијанском језику постоје они фразеологизми који се тичу самог човековог живота, његовог погледа на свет, проналажења места на свету, као и његовог става и понашања у животу. Такође, постоје и они фразеологизми који се тичу и описа времена и временских прилика, па и самог физичког описа неког човека. Култ сунца припада најранијем периоду индоевропске културе и старији је и од прасловенског доба. У раном индоевропском периоду ритуални календар је организован према сунчевим равнодневницама и обратницима. (Блатешић 2021: 66).

Неколико примера говори о човековој личности, његовом понашању и односу према другим људима: *trovarsi un posto al sole* ‘наћи место под сунцем; поставити себе на добар положај, успети у животу’; *farsi bello del sole di luglio* ‘хвалити се успесима других’; *vendere il sole di luglio* (дословно: продавати јулско сунце), ‘продавати нешто што може да се добије бесплатно и што је свима доступно (сунце у јулу је најјаче и најчешће сија)’; *correrci quanto dal sole alla terra* ‘веома различити, неупоредиви’. Из набројаних примера може се доћи до закључка да је сунце у овим примерима представљено као нешто далеко од људи, од земље, што је у човековој перцепцији нашло пут управо до израза у италијанском језику да је неко различит онолико колико је сунце удаљено од земље. Такође, сунце је представљало небеско тело које је свима видљиво, те стога настаје пример где свако може да нађе своје место под сунцем. И трећи пример говори о јулском сунцу које је свима доступно и нико не може да присвоји сунчеву топлоту. Она је заједничка свима, те је тако настао пример продавати јулско сунце, као нешто што не може да се прода јер је свачије.

Забележен је један пример са описом физичког изгледа човека – *bello come il sole* ‘леп као сунце, прелеп; користи се и иронично, за претерано веселе људе који праве проблеме’. У овом примеру до изражаја долази митолошки аспект: сунце представља значајно божанство у митологији и

само су богови могли да се пореде с њим. Лепота сунца је изузетно цењена у италијанској култури, под утицајем грчке митологије и бога Сунца Аполона (бог лепоте).

Јавља се неколико примера који се тичу човекове позиције у животу: *avere qualcosa al sole* ‘имати нешто под сунцем; имати имовину’; *trovarsi un posto al sole* ‘наћи место под сунцем; поставити себе на добар положај, успети у животу’; *andare a vedere il sole a scacchi* ‘видети „карирано“ сунце; бити у затвору’; *girare come il sole* кружити као сунце; бити немиран, онај који не може дуго да остане на једном месту’. Један од интересантних фразеологизама јесте управо *andare a vedere il sole a scacchi* ‘видети „карирано“ сунце – кроз затворске решетке; бити у затвору’. Уколико се буквално преведе, значио би да видимо сунце као неку таблу са коцкама. Међутим, треба имати у виду да је у фразеолошкој основи слика сунца из перспективе онога ко га посматра заробљен. Наиме, опис је настао из самог изгледа, односно сенке коју сунце пројектује када пружа своје зраке кроз решетке. Израз је тако и настао због типичних затворских решетака на прозорима кроз које је сунце пролазило и на тај начин је стварало облик шаховске табле, тј. карираног дезена, што је у мотивационој основи фразеологизма. Сунчевим кретањем мотивисан је фразеологизам *girare come il sole* ‘кружити као сунце; бити немиран, онај који не може дуго да остане на једном месту’. Овде је у питању опис једне немирне особе јер се пореди са кружењем Сунца око Земље. Дакле, особа која не може да нађе своје место на једној позицији пореди се управо са сунцем које се непрестано креће, које не мирује и никада није само на једном месту.

Такође, постоји неколико примера који уопштено квалификују просторне, временске и друге околности одвијања неке радње или уопште некаквог збивања: *alla luce del sole* ‘под сунчевом светлошћу; нешто што је јавно, није тајно’; *sciogliersi come neve al sole* ‘растопити се као снег на сунцу; нестати без трага’; *dove non batte il sole* ‘тамо где сунце не допире, не сија (фиг. у затвору)’; *niente di nuovo sotto il sole* ‘ништа ново под сунцем; нема никаквих новости у свету’; *sotto il sole* ‘у свету, на земљи „nulla di nuovo sotto il sole“ = ништа ново под сунцем’. Још један пример који се тиче виђења сунца у затвору јесте *dove non batte il sole* ‘тамо где сунце не допире, не сија (фиг. у затвору)’. Затвор се, дакле, разуме као тамно, мрачно место, где сунце не допире и не сија. Мрак је нешто што никоме не прија, мрак је нешто лоше, нешто ружно. У затвору, иако можда постоје неки мали прозори, сунце суштински не може да зрачи својом топлотом. Сунце као симбол добра и топлоте не допире до места где бораве зликовци тако да се и

овај израз може интерпретирати помоћу архетипске супротности: светлост је позитивна, а тама је негативна. Ако би се говорило о нечему што је нестало без трага, онда се свакако користи овај израз *sciogliersi come neve al sole* ‘растопити се као снег на сунцу; нестати без трага’. Овде је опет употребљен принцип приближавања нечег непознатог познатом. Искуствено знање говорника да сунчева топлота изазива отапање снега искоришћено је као полазна слика у разумевању процеса нестајања. Сам процес интензивира се управо увођењем компоненте *снег*, за који је познато да, због свог састава, у потпуности нестаје при високој температури. О сунцу се овде не говори као о нечему што утиче на човеков живот позитивно или негативно, већ се дејство које оно има на природу и окружење, што припада људском искуству, користи као база за разумевање особина људи или неких појава.

Фразеологизам који је веома интересантан у италијанском језику јесте *persona solare* ‘особа која зрачи позитивно’. Особа која је „сунчана“ у италијанском језику се веже за неког ко је веома позитиван и насмејан. Ово, као и већину италијанских фразеологизама, можемо да повежемо са митологијом која је имала великог утицаја на стварање италијанске културе, религије, а то се онда одразило и на сам језик. Сматра се да сунце, због своје светлости и топлоте, увек позитивно утиче на људе. Такође, у српском језику се често користи глагол *зрачити*. Али, може да се користи и у позитивном и у негативном смислу (неко *зрачи* позитивном/ негативном енергијом). Ово је настало на основу чулног искуства, људи знају да сунце зрачи својом топлотом и тако утиче на самог човека. Али исто тако и човек када зрачи у друштву других људи може да утиче позитивно и негативно на остале људе. С друге стране, у италијанском језику постоји израз који се, такође, тиче описа саме личности појединца, а то је *persona lunatica* ‘особа која мења расположење (дословно: лунарна особа)’. Ово показује да су италијански говорници особине људи поистовећивали с процесима у природи, тј. да су човека настојали да разумеју преко природе: људска нарав је променљива и зато се може изједначити са месечевим менама. Дакле, особе које су склоне мењању свог мишљења и понашања називане су управо по месецу. Ово је ишло до те мере да се епилепсија сматрала месечевом болешћу (*male lunatico*), јер су људи веровали да је изазивају месечеве промене (*Vocabolario dell'Enciclopedia Treccani*). Када се погледају ова два фразеологизма *persona solare* ‘особа која зрачи позитивно (дословно: соларна/сунчана особа)’ и *persona lunatica* ‘особа која мења расположење (дословно: лунарна особа)’, може се доћи до закључка да италијански језик одражава веровање да је сунце небеско тело које позитивно утиче на човека, те стога можемо особу

да називамо „сунчаном“. Сунце је за њих једно велико божанство, нешто чему сви треба да се клањају и нешто што свима помаже. Овде видимо да је то врло слично српском језику, као што је приказано у ранијим пасусима, да је сунце нешто чему се прво морамо поклонити када се пробудимо. С друге стране, говорници италијанског језика доживљавају месец другачије: он утиче на људско понашање у различитим периодима године, те је стога и настао израз који се приписује оним особама које су склоне промени расположења, мишљења и понашања. Самим тим, месец је повезан са мраком и тамом, која човеку одувек представља нешто непознато, недокучиво и застрашујуће.

4. УПОРЕДНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У СРПСКОМ И ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ

1.1. Сунце као јединствено небеско тело

Један интересантан пример који може да се пореди у ова два језика јесте *видети сва сунца* ‘бити ошамућен од ударца’. Оно што је овде другачије и приметно јесте да је у српском језику именица *сунце* забележена у множини. Ово је једини пример који говори о „сунцима“, а не о једном сунцу. Али ипак постоји као потврда да је то у српском језику могуће. Када се, пак, пређе на анализу италијанског језика, примећујемо да у италијанском језику не постоји такав случај. Сунце је обично представљено као једно и јединствено. Свакако, битно је напоменути да се овде ради о ударцу у главу, чија је последица вртоглавица и слика звезда пред очима (уп. *видети све звезде*). Може се претпоставити да је израз с лексемом *сунце* настао према овом моделу. Гледајући италијански језик и примере, не може се наићи на исти или сличан пример. Италијанима је увек сунце представљено као једно, уникатно и јединствено.

1.2. Сунце као симбол проналаска места

Оно што уочавамо у компаративној анализи фразеологизама са лексемом *сунце/ il sole* у српском и италијанском језику, јесте да постоји свега неколико примера који би могли да буду еквиваленти, а у овом случају то су семантички еквиваленти. У примерима *место под сунцем* и *avere qualcosa al sole, trovarsi un posto al sole* остварује се еквивалентност на семантичком нивоу. Може се објаснити тиме да је свако добродошао на свету, односно под сунцем, те се тако сматра да је нашао место под сунцем онај ко је себи обезбедио добар живот. Сунце је, као што је и речено позитивно вредновано

у српској и италијанској култури. Ова два народа су веровала у сунце и клањала му се, те је тако и добар живот окарактерисан као место под сунцем које одаје своју позитивну енергију и топлоту.

Приказати ћемо еквивалентност кроз пример употребе у језику:

1.а) *место под сунцем*

- При сваком нашем сусрету, упорно је покушавам одговорити од сулуде идеје да се врати у Србију и тамо тражи место под сунцем. (<https://www.politika.rs/scc/clanak/271231/Mesto-pod-suncem>)

1.б) *avere qualcosa al sole*

trovarsi un posto al sole

- “Noi grazie al cielo, non siamo in questo caso: tra il mestiere di mio marito, e qualcosa che abbiamo al sole, si campa“ (A. Manzoni, *I promessi sposi*); Хвала богу, нисмо у том положају: између посла мог супруга и места под сунцем, живи се.
- “E allora qualcuno reagisce agli anni che passano tentando di cambiare vita. Perché la moglie è il passato, il ricordo degli anni faticosi passati a conquistarsi (trovarsi) un posto al sole. (Anna, 07/04/1993); А онда неко реагује на године које пролазе покушавајући да промени свој живот. Зато што је супруга прошлост, сећање на тешке године проведене у проналажењу места на сунцу.

На основу примера може се доћи до закључка да се у овом случају ради о семантичкој еквивалентности. Ови фразеологизми и у српском и у италијанском имају исто значење. Наћи место под сунцем, односно бити под његовом светлошћу из оба језика произилази као нешто позитивно и пожељно за сваког човека.

1.3. Сунце као симбол лепоте

Лепота је нешто што се често пореди у многим језицима, те је тако и у српском и у италијанском, што се види из следећих примера: *bello come il sole* ‘леп као сунце, прелеп’; користи се и иронично, за претерано веселе људе који праве проблеме; *bello come un dio* ‘леп као бог’, семантички идентичан и лексички сличан фразеологизам у којем се алудира управо на Аполона (Quartu, Rossi 2018: 37). Овакав пример се среће и у српском језику (*леп као бог*), где се највероватније јавио под утицајем античког наслеђа, па се и ту мисли на грчког односно римског бога. „У поредбеном фразеологизму *леп као бог* у основи је интернационални културни стереотип, где *бог* представља образац *савршене телесне лепоте*“ (Мршевић Радовић 2008: 195).

1.4. Сунце као извор светлости

Између фразеологизама у српском и италијанском језику постоји сличност на појмовном плану, тј. у начину на који говорници ових језика доживљавају сунце. Оно се види као извор светлости, па самим тим се помоћу њега разуме концепт јавног, онога што је нескривено, познато и доступно опажању. Иако се овај концепт не формализује на исти начин у српском и италијанском, он је видљив у следећим примерима: *изаћи на сунце*, *изнети шта на сунце* и *alla luce del sole*.

1.5. Сунце и временске прилике

Такође, у оба језика помоћу сунца, као најважније природне силе, разумеју се временске прилике. У српском језику то показује фразеологизам *зубато сунце* ‘хладно и сунчано време, које је праћено мразом’, а у италијанском – *sole che spacca le pietre* ‘ужарено сунце; неподношљива топлота’ (дословно: ‘сунце које ломи камење’). Компарацијом ова два фразеологизма долази се до закључка да у оба језика постоји опис времена, које је у ова два случаја потпуно различито. Забележен је само један пример у италијанском језику који описује топло време: *sole che spacca le pietre* ‘ужарено сунце, неподношљива топлота’. У српском језику фразеологизам *зубато сунце* говори о варљивом времену. Нису еквиваленти, али постоји иста основа где се сунце користи како би се описало какво је време напољу. Такође, интересантно је поменути да постоји исти принцип по којем се изражава јака топлота или јака хладноћа. У италијанском језику камење пуца од топлоте, а у српском од хладноће - *хладно је да камен пуца*. Дакле, овде се долази до закључка да се у италијанском и српском језику на исти начин доживљавају велика врућина и јака зима, што нас доводи до истог начина поређења временских прилика. Ако се погледа са географске стране, постоје утицаји различите климе. Италија има медитеранску климу, иако планине Алпи и Апенини пролазе целим средишњим делом континенталног дела, са највеће хладноће се стиже за 2–3 сата до крајње топлих делова земље. Због тога у италијанском језику хладноћа није виђена као проблем, већ јака топлота. С друге стране, Србија је позната по својим планинама и планинским пределима који и данас имају веома ниске температуре и због тога је овакав пример примењен на изразиту хладноћу, а не на топлоту.

5. ЗАКЉУЧАК

Анализом се дошло до закључка да се сунце у оба језика најчешће повезује са позитивним ситуацијама. Највише поклапања је примећено у фразеологизмима који описују позицију човековог живота, односно место у свету. Поред тога, примећено је да се користе и исти глаголи, а то су глагол *(про)наћи* и глагол *trovarsi*, те из овога проистиче семантичка еквивалентност.

Сунце се у оба језика везује за лепоту, што је такође позитиван поглед на ово небеско тело. Како је наведено у раду, сунце је било једино у шта су људи свакодневно гледали, те се тако појављује у оба језика као извор светлости, а затим и као извор топлоте.

У италијанском језику сунце се ни у једном фразеологизму не појављује у негативном контексту и увек постоји само једно сунце. У српском језику, пак, постоји *црно сунце* и постоји више сунца, те се тиме примећује разлика концепта у ова два језика, где у италијанском не постоји никаква негативна конотација уз ову лексему.

Из анализе проистиче да се слика стварности у великој мери, у италијанском и српском језику, подудара и да су фразеологизми настајали из истих или блиских културолошких аспеката.

Sara Planković

PHRASEOLOGISM WITH THE LEXEME *SOLE* / *SUNCE* IN ITALIAN AND SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper deals with the analysis of Serbian and Italian phraseology, which were observed with the help of comparative analysis. The paper consists of 34 phraseological units containing the lexeme *сунце* / *il sole*. Phraseologisms that are studied are established, predetermined language units with complete semantic content and distinct expressiveness, and the paper contains only phraseologisms in a narrower sense. Phraseologisms in both languages represent a composition of several words that define a certain situation, fact or event. Observing the cultural aspect, the Sun is seen in phraseology from the point of view of a people. The picture of the reality of these languages and the conceptualization of the world is presented. The work also includes comparative and linguistic and cultural analysis. The aim of the paper is to determine the degree of similarity and difference in terms of phraseology in the Italian and Serbian languages. Comparative analysis serves to

determine the degree of structural-semantic equivalence. Differences on the phraseological level can be seen by taking into account genetic affinity, cultural heritage and cultural-linguistic contacts. With this work, we want to point out what are the similarities and what are the differences when it comes to the perception of the Sun, and thereby show the cultural and linguistic similarities and differences in the Serbian and Italian languages. The paper shows that there is a semantic similarity in phraseology containing the lexeme sun. The cultural aspect is shown, which proves that people had the same view of the sun and that it represented the source of life, and because of this, there is a great similarity and a large number of phraseology in these two languages.

Keywords: Italian language, Serbian language, sun, phraseology

ЛИТЕРАТУРА

- Alfieri, G. (1997). *Modi di dire nell'italiano di ieri e di oggi: un problema di stile collettivo*. Università di Catania.
- Biderman, H. (2004). *Rečnik simbola*. Beograd: Plato.
- Блатешић, А. (2021). Наслеђе. *Народне представе о сунцу и месецу у фраземима и паремијама италијанског и српског језика*. 63-79
- Чајкановић, В. (1918). *Стара српска религија и митологија*. Ниш: Просвета.
- Ђорђевић, Т. (1958). *Природа у веровању и предању нашега народа*. Београд: Научно дело.
- Frank, A. (2014). *Diario*. Torino. Einaudi.
- Manzoni, A. (2012). *I promessi sposi*. Bologna. Edizioni Giuseppe Malpiero.
- Матешкић, Ј. (1982). *Фразеолошки рјечник хрватског или српског језика*. Загреб: Школска књига.
- Миловановић, К. (1994). *Речник симбола*. Београд: Народно дело.
- Мршевић Радовић, Д. (2008). *Фразеологија и национална култура*. Београд: Штампач Чигоја.
- Мршевић Радовић, Д. (1987). *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме*. Београд: Филолошки факултет.
- Pittano, G. (1992). *Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni*. Bologna: Zanichelli.
- Quartu, M, Rossi E. (2012). *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Hoepli.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. Нови Сад–Загреб: Матица српска–Матица хрватска, 1967–1976.
- САНУ: *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*. Београд:

Институт за српскохрватски језик, 1959.

Sorge, P. (2001). *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Roma: Grandi Manuali Newton.

Стефановић Карацић, В. (1899). *Српске народне пјесме V: Пјесме јуначке најстарије и средњијех времена*. Београд: Државна штампарија.

Тонкин, И. (2004). *Dizionario fraseologico italiano-bulgaro*. Софија: Romanistika.

Treccani (2008): A.A.V.V. Treccani. *Dizionario della Lingua Italiana*. Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.A.
https://www.treccani.it/enciclopedia/elen-co-opere/Vocabolario_on_line

Вуловић, Н. (2015). *Српска фразеологија и религија*. Београд: Институт за српски језик САНУ.